

DESPRE DESCHIDERE ȘI LIPSA DE PREJUDECĂȚI Frânturi de gânduri

Daniela Lemnaru

Mă voi folosi de un citat din *Minima moralia* de Andrei Pleșu, pentru a surprinde exact intenția acestor gânduri și rânduri ce urmează a fi așternute, excluzând încă dintru început orice urmă de absolut(ism), desăvârșire sau imuabilitate: „oferim cititorului, în cele ce urmează [...] doar o suită de observații rapide, născute în marginile unui teritoriu în care autorul a fost adus nu prin pricepere profesională sau printr-un neutru interes teoretic, ci prin împrejurările, de tot soiul, ale vieții zilnice: exasperări și euforii, zel intelectual și confuzie sufletească, întâlniri cu prieteni și cu neprieteni, furii, iubiri, perplexități și speranțe. La un moment dat, am resimțit drept indispensabilă identificarea unei minime coerențe în acest vârtej al pluralității care e spectacolul fiecărei vieți, dar pe care ne-am obișnuit, tocmai pentru că e atât de «comun», să-l lăsăm la voia întâmplării, ca pe o penumbră subînțeleasă [...] trebuie totuși să găsim o ordine a căutării ordinii, o tehnică a așteptării răspunsului [...] Repetăm, n-am pornit la drum împinși de o interogativitate abstractă, constituită în spații rarefiate. Am pornit de jos, de la autobiografie, de la cotidianul cel mai neîndurător, de la o nevoie acută de justificare interioară și de orientare. N-am căutat deci soluții teoretice, ci sprijin concret, lămuriri imediat eficiente. Un alt tip de discurs – pur sau impur – nu ne-a stat în vedere“ (*Minima moralia*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 7).

O scurtă încercare de ordonare: pedagogia, ca și arta, înseamnă cunoaștere. Cunoașterea înseamnă acceptare. Acceptarea înseamnă lipsa prejudecăților. Așadar, observăm,

dintr-o primă privire, o legătură care se instalează între cunoaștere și lipsa de prejudecăți, legătură care se dovedește, așa spune, necesară, dar și care se poate cultiva, determinând un echilibru și o complementaritate a celor două aspecte. Propunerea mea de căutare se îndreaptă atât spre tărâmul artei actorului, cât și spre cel al pedagogiei artei teatrale – cu precădere spre zona practicii artistice. Această idee a necesității căutării unui răspuns, a înțelegerii ordinii, s-a născut relativ curând, în strânsă legătură cu perioada absolut specială pe care-o traversăm, și anume pandemia, care a venit însoțită de o schimbare de paradigmă, atât în ceea ce privește relația profesor-student, student-student, cât și a profesorului sau (și) artistului/actorului în relație cu modul său de a se raporta la sine însuși. Traversând această perioadă cu totul atipică domeniului vocațional, am constatat o oarecare ezitare în abordarea unor aspecte, o ezitare care provenea mai degrabă din dorința de a alege soluția cea mai adecvată, luând în calcul aspecte care, în alte condiții, ar fi fost minimalizate sau chiar eludate. În acest sens, am remarcat că și-au făcut loc, în acest răstimp, în relația profesională, dar și umană dintre dascăli și studenți, stări care – traduse în cuvinte – s-ar numi teamă, angoasă, indiferență, anxietate, revoltă, pasivitate, milă și care, în alte condiții, ar fi fost mai degrabă atributele procesului de creație. Trebuie făcută precizarea că aceste stări s-au manifestat preponderent în rândul studenților, dar au fost ușor recognoscibile, pentru că le-am traversat și noi, poate cu alt înțeles și semnificație. Acum ele erau mai pregnante ca niciodată în relația directă a celor două părți, strecurându-se în procesul schimbului de idei, chiar dacă noi, formatorii, încercam să dirijăm aceste aspecte spre ceva pozitiv, practicând conștient și voit exercițiul răbdării, al ascultării active și afective, al libertății dirijate, al pedagogiei experimentale, accesând o educație non-formală, un proces al învățării prin cooperare, interactiv, mai accentuat ca altădată. Toate acestea au contribuit, în ceea ce mă privește, la schimbarea percepției relației profesor-student, într-o oarecare măsură. M-am simțit dintr-odată mult mai responsabilă față de ei și față de destinul lor, am realizat că sunt/suntem ființe nebănuite de fragile, că – mai ales – ei au nevoi speciale în perioade speciale,

că este datoria noastră să ne întoarcem spre așteptările lor în permanentă schimbare, să avem capacitate de adaptare și performare în condiții atipice, limitatoare și restrictive.

Sâmburele din care a încolțit gândul că așa nu se va putea face actorie, că nu va putea funcționa procesul de experimentare și descoperire a studenților a produs secvența de *stop-cadru* în care am realizat foarte limpede că mă aflu într-unul dintre acele momente când trebuie reevaluată imaginea de ansamblu în care funcționăm, în care soluțiile trebuie găsite rapid, ideile trebuie stimulate să circule, producând sevă creatoare, pedagogia trebuie acceptată și ca o artă a negocierii, cu toată doza de artificialitate, diluare și estompere pe care le include acest proces. Acest gând l-am extrapolat cu ușurință spre ceea ce am putea numi *deschidere și lipsă de prejudecăți*. A fost perioada re-întoarcerii privirii spre interior, atât a mea, cât și a lor, a re-apropierii noastre umane, o nevoie uitată într-un sertar prăfuit al minții; a fost perioada în care s-a născut analogia cu titlul acestui eseu. Am realizat că ceea ce se preta la nivelul pedagogiei și al relației de parteneriat profesional era valabil și pentru raportul omului artist cu sine însuși. Înaintea discipolilor noștri, noi înșine uităm adesea de lucrurile simple, dar esențiale, care ne compun în relația cu celălalt: atenția, răbdarea, calitatea de a-l asculta, generozitatea, acceptarea necondiționată, plăcerea și bucuria de a împărtăși, nevoia de a ne recalibra, de a înțelege amplexarea efectelor colaterale într-o astfel de perioadă, în care rolul formatorului (re)devine extrem de important, chiar hotărâtor. De calitățile acestuia, de resursele psiho-pedagogice, sau de lipsa lor, poate depinde soarta unui tânăr.

Ne încăpățânăm cu tărie, deseori fără a conștientiza acest lucru, în a recunoaște că avem slăbiciuni, căsuțe goale în fagurele experienței căpătate, orgolii meschine, vanități orbitoare, frici de eșec, visuri improbabil de realizat... Așa că, mai întâi, am decis să înțeleg propria-mi slăbiciune vizavi de prejudecăți, de clișee, de automatisme, de formalisme. Peter Brook spunea, în *Spațiul gol*, că „o formă, odată creată, este deja muribundă...“. Dincolo de talmăcirea ei estetică, această constatare își poate avea explicația simplă prin recunoașterea prezenței închistării noastre mentale, a rutinei, a

experiențelor ratate și a blazării, a apariției blocajelor, a inadecvării și a inadaptabilității, în fine, a osificării ideilor. În acest context, prejudecățile se dovedesc un inamic invizibil (conștientizat sau nu), care activează rezistența la nou, suspiciunea față de inovator, prin care se rețeaază posibilitățile latente, nebănuite sau aflate în așteptare.

Dex: „Prejudecată: *Păreră, idee preconcepută* (și adesea eronată) pe care și-o face cineva asupra unui lucru, adoptată, de obicei, fără cunoașterea directă a faptelor sau impusă prin educație, societate; prejudeț, prejudiciu“. De unde vin și cum se nasc aceste prejudecăți? Constatarea pe care am făcut-o, din experiența proprie, a fost aceea că ele pot avea mai multe surse, iar două dintre acestea provin dintr-un contrast: acela situat între *a cunoaște anumite lucruri foarte bine* și convingerea individului că nu pot avea loc, sub nicio formă, intervenții asupra acestora, și acela de *a nu cunoaște destul anumite lucruri/aspecte*, asociat cu o neacceptare a eventualelor/posibilelor retușuri, transformări, îmbunătățiri, reconfigurări. Poate părea, la prima vedere, o banalitate. Exact în aceeași măsură în care se dovedește prezentă și valabilă noțiunea de prejudecată în modul nostru de apreciere și evaluare. Între cele două dimensiuni, își face loc, sau ar trebui să își facă loc, acceptarea. Aceasta, cred, poate constitui legătura dintre a ști și a înțelege. Neștiința poate fi acceptată, într-o doză rezonabilă, putând fi corectată și chiar eliminată, atâta timp cât nu este însoțită de refuz, de rea voință, de îngâmfare și de trufie. Pe de altă parte, aceasta, odată recunoscută, asumată și corijată, deschide calea către acceptare, eliminând implicit și prejudecățile. Altfel spus, ni se poate întâmpla *să nu înțelegem, pentru că nu știm* sau *să nu știm, pentru că nu înțelegem*.

Auzim de multe ori în jurul nostru: „Asta nu a fost spectacol! Era un soi de experiment, fără cap și fără coadă!“, sau: „Cum să dureze un spectacol cinci ore?!“, sau: „Într-un spectacol trebuie să văd actorul, nu decorul!“, „Studentul/actorul trebuie să știe neapărat cutare și cutare lucru“, „Studentul care nu a citit asta nu știe nimic“ și multe asemenea. Unde și care este adevărul? Ce ar trebui să înțelegem? Încercând să dibui un răspuns, a fost un moment în care am realizat că trebuie *înțeles* ceva în mod diferit, că trebuie *acceptat* altfel, că trebuie

făcut altfel: o regândire și re poziționare, atât în relația cu tinerii actori, cât și cu acea imagine care traduce privirea crudă, în sensul purității, a spectatorului care sunt/suntem în raport cu un text, cu un spectacol, cu o propunere regizorală, cu un argument estetic.

Experiența mi-a demonstrat că „artei nu-i plac regulile“, dar că se ghidează adeseori după ele. Eu însămi m-am lăsat curtată deseori de insinuantul *așa nu se poate, așa nu se face* și, deși simțeam în adâncul ființei că eroarea se află înlăuntrul meu, refuzam oarecum să recunosc pe de-a-ntregul acest lucru, conștientizând simultan că *eu* trebuie să descopăr acel *ceva* care lipsește, care va fi declanșatorul deschiderii mele totale, iar acest lucru s-a întâmplat. Simplu, banal, firesc, inspirațional, prin întâlnirea cu niște cărți, implicit cu autori, cu spectacole, cu regizori, cu studenți care au venit când eu am fost pregătită așa cum trebuie: deschisă, interesată, atentă, senină, receptivă și dornică să *văd* lucrurile în profunzimea expunerii lor, în posibilitatea existenței lor, prin ochii și experiența celui alt. Argumentele au fost de tip analitic, susținut solid în pagină, structurat, cu „armăturile“ solide ale fundației demersului teoretic și practic, cu trimiteri organice la surse pertinente... Dar, mai presus de toate acestea, rolul cel mai important l-au avut, totuși, re-conștientizarea și re-activarea propriului *eu*, prin prisma faptului că, totuși, există o multitudine de interpretări și posibilități nelimitate de suprapunere a imaginilor estetice, un spațiu cu frontiere ce separă mijloacele de expresie, cu bariere care pot, cu efort și determinare, să fie îndepărtate, cu clișee ce pot fi pulverizate fără a neglija sau a afecta sensul și semnificația (sau valoarea) operei originare etc. Odată privirea fixându-se hotărâtă spre noi orizonturi, nu au întârziat să apară extazul spiritual, liniștea înțelegerii exacte, lumina revelației, aerul revigorant. Limpezirea ochiului meu obturat de o pânză fină a preconcepției a fost iluminatoare și eliberatoare.

Aceasta a fost una dintre cele mai recente, dar și frumoase și fertile lecții pe care le-am învățat în ultimul timp; acest ultim timp în care mă epuizasem prin rutina formelor prestabilite, ocolind inconștient sau din comoditate provocarea, insolitul, eșecul chiar. Pentru că uneori este sau pare a fi mai

rentabil un eșec asumat și autentic decât un succes călduț, tern, fără anvergură, anemic și lipsit de strălucire.

Mai cred că unui artist îi poate fi greu să recunoască prezența limitelor, a oboselii acumulate, a angoaselor, a resentimentelor nocive din preajma sa, dar mai cred, la fel de mult, în puterea sa de vindecare, de transformare activă, vitală a energiilor care-l însoțesc, în dorința lui de a se lăsa pătruns de inspirația divină, în aspirația lui către frumos, înalt și curat. Robert Wilson spunea: „Rațiunea pentru care noi, artiștii, lucrăm, este ca să punem întrebări. Dacă știi de ce faci un lucru, nu mai ai niciun motiv să-l faci. Rațiunea pentru care lucrăm e aceea de a ne întreba: Ce e asta?; Ce sunt pe cale să fac?; Ce sunt pe cale să spun?“. Prin urmare, întrebările, dilemele, supozițiile, iar, în final, firavele concluzii fac parte din omul preocupat de viața și arta sa, însoțit de un artist la fel de implicat, care nu este deloc cuprins de certitudini indestructibile, ci dimpotrivă, de o febrilă căutare, de o permanentă interogație. Am reușit oare să surprind un posibil răspuns la întrebările supuse atenției? Cel mai probabil, și cum era previzibil, parțial. Și, pentru un contur complet: „nu vorbim despre drum, din unghiul punctului de sosire. Vorbim *din mers*, însoțiți de oboseala, de incertitudinea, dar și de tenacitatea mersului. Iar dacă se va spune că nimeni nu are dreptul să vorbească despre ceea ce nu posedă încă, vom răspunde că, în târziul acestui veac, simpla *orientare către* e mai indicată decât oprirea pe loc în așteptarea unui adevăr indubitabil, care să îngăduie un traseu linear, fără riscuri. Prin rândurile de față înțelegem să așteptăm în mișcare, să proclamăm, prin însăși agitația noastră, că așteptăm ceva“ (Andrei Pleșu, *Minima moralia*, ed. cit., p. 159).

În final, cred că pot spune: cu cât ne vom lăsa mai puțin seduși de tentația prezenței certitudinii absolute, a incontestabilului desăvârșit în profilul propriu de evaluare și contemplare a orizonturilor, cu atât vom avea o șansă mai mare de a recupera adevărurile simple, sensurile adânci și lumina călăuzitoare, fără prejudecăți, acceptând, spre a înțelege și a ști.